

KÖNYVSZEMLE / BOOK REVIEWS

Dobosyné Antal Anna, Kovács Dezső (szerk.): Hollókő öröksége (ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága, Budapest, 2013. 282 o.)

MOLNÁR MELINDA

MOLNÁR Melinda: egyetemi docens, Szent István Egyetem, Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet, Gödöllő; Nagyne.Molnar.Melinda@gtk.szie.hu

Melinda MOLNÁR: associate professor, Szent István University, Institute of Regional Economics and Rural Development; Nagyne.Molnar.Melinda@gtk.szie.hu

Hollókő neve mára egybeforrt a világörökségi ranggal. Számos vonatkozásban születtek cikkek, tanulmányok, könyvek az értékeiről. Ennek a könyvnek a gondolata egy évforduló során, az ICOMOS 2011-ben Hollókőn tartott közgyűlésén született meg, abból kiindulva, hogy Hollókő sikere – bár a köztudatban ez kevésbé jelenik meg – bizonyos értelemben a műemlékvédelmi szakma itt folyó több évtizedes munkájának sikere is. Minden bizonnyal a világörökségi cím elnyerésének 25. évfordulója is arra ösztönözte az ötletgazdákat, hogy egybegyűjtsék Hollókő talán kissé feledésbe merült úttörő felfedezőinek és értékmentőinek emlékeit.

Tematikusan haladva a könyv első nagy gondolati egysége történeti kitekintés Hollókőről. Ebben a fejezetben *Szabó Zoltán* szociográfiája, *Vargha László* sokat hivatkozott népi építészeti tanulmánya és *M. Kozák Éva* Hollókő váráról készült történeti leírása kapott helyet.

A második tartalmi egység Hollókő műemlékvédelmének elméleti és gyakorlati útját mutatja be *Mendele Ferenc*, *Komjáthy Attila* és *Román András* munkáinak segítségével.

A harmadik fejezetrész a *Tervezők, tervek - emlékek, gondolatok* címet viseli. Itt tíz, az értékmentés, műemlékvédelem csapatmunkájában feladatot vállalt szakember visszaemlékezéséből ismerhetjük meg Hollókő felfedezését, értékévé válását.

A negyedik fejezet *Fejérdy Tamás* tanulmányával kezdődik, amely tágabb kontextusba helyezi a hollókői történetet, hiszen ebből a tanulmányból tudhat-

juk meg, hogy mi a világörökség, mi a világörökségi egyezmény lényege, milyen fontosabb sorstársakat, azaz népi építészeti örökségeket jegyez a világszervezet. Ugyancsak tágabb perspektívából, a magyar falusi műemléki hagyatékon keresztül tekint Hollókőre *Fehér Judit* tanulmánya.

Az ötödik fejezet részben interjúkat tartalmaz a Hollókő sorsát mértékadó módon befolyásoló szereplőkkel (pl. *Román András* műemlékvédelmi szakemberrel vagy *Kovács Pál, Belák Dezső, Nagy Ignác* egykori tanácselnökökkel), részben hollókőiek vallomásait tartalmazza Hollókőről.

A hatodik fejezet célja megvonni az elmúlt két évtized mérlegét, valamint körüljárni az *érték és az örökség* kérdését a jövő szempontjából.

A szerkesztők szándéka szerint e kötetben főként azok gondolatai kaptak helyet, akik ott voltak, ott lehettek „minden dolgok kezdeténél”; nyomon követték a változásokat vagy épp aktívan részt vettek az értékmentés hosszú folyamatában. Azok hangja szólal meg ebben a könyvben, akik a falu értékeire felfigyeltek, akik az értékmegőrzés lépéseit megtervezték és kiviteleztek. A szerzők hiánypótló vállalkozása részben abban áll, hogy olyan írásokat adtak közre, melyekben a személyes, megélt tapasztalatok alapján ismerheti meg az olvasó, hogy a falu értékmentő kulcsszereplői milyen célokkal, milyen álmokkal indultak, mi az, ami ezekből megvalósulhatott, és mi az, ami nem. A személyes történetekben számos szereplő, jó néhány szakma szólal meg. Megismerhetjük a tájépítész szakma részéről *Őrsi Károly* nézőpontját, de a műszaki szakemberek is képviseltetik magukat. Közülük való *Harrach Erzsébet* személyes története, aki az ötvenes években még egyetemistaként kapcsolódott be az értékmentő csapatba. Kiemelem a szintén műszaki feladatokkal megbízott *H. Vladár Ágnes* tanulmányát, aki a hollókői óvoda tervezésének leírásával jól illusztrálja azt a máshol is fel-felbukkanó alapvető kérdést, hogy miként lehet úgy hagyományt őrizni, hogy közben megfeleljünk a kor kihívásainak. *H. Waigand Mária* néprajzkutatóként ezzel kapcsolatban arról a Hollókő esetében is nyilvánvaló dilemmáról ír, hogy korszerűsödésének nem lehet gátat vetni. A dilemma az, hogy elégedjünk-e meg azzal, hogy a történelmi jelentőségű építészeti együttesek megvédésének és emléküik megőrzésének érdekében rajz- és fotódokumentáció készül az értékes Ófaluról vagy keressük meg a magyar népi építészet, az ezeréves kultúra kifejeződésének az utókor számára átvihető elemeit.

A kötetben sokféle vélemény megjelenik. A műemlékvédelem, a népi építészet, a néphagyomány, a település- és társadalomelemző és -kutató szakma Hollókővel kapcsolatba került számos tagja szót kap. Érdekes olvasni, hogy ugyanarról a múltbeli, jelenbeli képről ki-ki mennyire másra helyezi a hangsúlyt. A könyv talán attól lesz még eredetibb, hogy a szerkesztők nem csupán egy-egy szakma Hollókővel találkozó neves szakembereinek adtak szót, ugyanis helyet kaptak a kötetben a hollókői hangok is. Az ott élők jól kivehetően más-ként látnak rá az elmúlt évtizedekre. *Kelemen Istvánné Pirocska* néni emlékeiben például úgy elevenedik meg a falu, ahogyan ő az ötvenes években fiatal-asszonyként megélte. Előjönnek a hétköznapiak, az ünnepek eseményei és arcai.

Megszólal a jelen hangja is. Sztrémi Zsuzsa például a Hollókőért Közalapítvány másfél évtizedét idézi fel, ezzel együtt azt a korszakot, amely a rendszerváltás után a sorsát kezébe venni igyekvő falut mutatja be a pályázati sikersorozat útján. A falu tanítójának, Nagy Katalinnak a vallomása azt jeleníti meg, hogy mit is jelent Hollókő ma egy hollókőinek. Mit jelent a vár, a népviselet; és mi az, ami hiányzik: az Ófalun át óvodába ballagó gyerekek, élet a házak udvarán, karácsonykor az éjféli misére menet a házakból derengő fények...

A sokféle közlendő sokféle stílusban és nem is egy időben született. Egyben mégis közősek: hozzájárulnak a falu változásainak megértéséhez, Hollókő átalakulásának időbeli nyomon követéséhez. Itt fontos megjegyezni, hogy a szerkesztőknek nem állt szándékában az interjúalanyok gondolatainak helytállóságát felülvizsgálni, vitába szállni velük vagy akár csak kommentálni őket. Ez a feladat az olvasóra vár.

Természetesen vannak olyan szereplői is e könyvnek, akik ma már nincsenek közöttünk. De mert nélkülük nem lehetett volna a könyv célját igazán elérni – azaz az értéké válás történetének dokumentálása nélkülük hiányos maradt volna –, ezért a szerkesztők arra a nem könnyű feladatra is vállalkoztak a kötetben, hogy Hollókőhöz kapcsolódó életműveikből készítsenek válogatást. Így került a kötetbe például Szabó Zoltán *Cifra nyomorúsága*, Vargha László népi építészeti leírása, Szeder Fábán palócokról írt gondolata és Mendele Ferencnek a műemléki területek védelméről szóló írása.

Annak ellenére, hogy rendkívül kontrasztos, ahogyan a különböző szempontból érintett szereplők gondolkodnak a múlt, a jelen és a jövő legegyszerűbb kérdései kapcsán is; a könyvben összegyűlt tanulmányokból kirajzolódik a falu sikertörténete, amely a kezdetek kezdetén egyértelműen a „felülről” érkező felfedezetségből táplálkozott. Hollókő Ófalujának az UNESCO kulturális világörökségei közé kerülése 1987-ben – mely címet népi építészeti emlékeiért, az épített környezet és a táj összhangjáért, a hagyományok őrzéséért, élő falu jellegéért kapott meg – megkoronázása volt a több évtizedes értékmentő műemlék- és tájvédő munkának. Az így megteremtett értékek, az értékmentés maga is tehát kezdetben kívülről érkezett. Minden bizonnyal nem volt egyszerű a falunak visszanyerni a rendszerváltás után azt, ami őt megilleti: azt a képességet, amellyel saját sikerének kovácsa lehet anélkül, hogy az eddig megmentett és teremtett értékek ne vesszenek el. Nagy kérdés azonban a könyvet olvasva, hogy kinek a szempontjai domináljanak a falu védelmében: az ide látogató turistáké, a falu lakóié, a nemzeti identitásunk hagyomány-őrző büszkeségé, a néprajzi emlékek fennmaradásáé, az ICOMOS által képviselt nemzetközi elvárásoké vagy valamely elvonatkoztatott tudományos szemponté? Kéi tehát a falu? Kiket és miket kell mindenekelőtt szolgálnia? A könyv tanulmányainak tabuk nélkül mesélő szereplői összességében ezeket a kérdéseket is érintik, és kirajzolódna a sikerek árnyoldalai is. Mert még a világ végéről a világörökségi rangra emelkedett falunak is vannak árnyoldalai. Hollókő osztozik az aprófalvak minden problémáján, hogy csak néhányat említsek: a népesség öregszik, kevés a munka, az Ófalu útjai nehezen járhatók, az óvoda ifjúsági szálláshely lett...

A könyvet olvasva sok kérdésre válasz adódik, míg máskor kérdések sora merül fel. *Vajon, ha ma kellene Hollókő értékeit megmenteni, ugyanúgy történe a beavatkozás?* A legtöbben egyértelműen kiállnak az ún. Mendele-terv mellett: helyes volt, hogy az Ófalu műemléképületeit közösségi célra vásárolták meg. Akkor is, ha ennek árán eltűntek a családok, eltűnt a hétköznapi falusi élet a portákról. Tény, hogy az Ófalu ma is szép és egységes műemlékegyüttes. És az is igaz, hogy a falu neve egyé forrott a hagyományőrzéssel. De vajon a *statikus* vagy a *dinamikus* hagyományőrzése a jövő? A statikusé, mely a klasszikus elemekhez és formákhoz való ragaszkodásra épül, hűségesen őrizve egy valaha kialakult struktúrát? Vagy a jövő egy dinamikusabb kép: a mai felhasználó, látogató igényeihez illesztett, a modern életbe ágyazott, inkább a funkcióhoz, mint a formához kapcsolódó szemléleté a jövő? Hol van a megvalósíthatóság határa?

A könyv tartalmi értékét tovább növeli, hogy a szerkesztők közlésteszik az értéké válás sokat hivatkozott dokumentumait is. Kiváló minőségű több száz fénykép, grafika és térkép kapott helyet a könyvben, amelyek Hollókő 80 évét hivatottak bemutatni. Ezekből a dokumentumokból és elemzésekből ismerhető meg például a műemlékvédelem folyamata, a hollókői vár rekonstrukciója, a templom helyreállítása. Ez szintén hiánypótló a műkedvelő érdeklődőknek éppúgy, mint az örökségvédelemmel, népi építészettel, turizmussal foglalkozó szakembereknek.

Végezetül fontosnak tartom kiemelni, hogy a könyv nem egyszerűen tisztelés azok előtt, akik Hollókő ügyét mindenkor felvállalták és hozzájárultak az építészeti, közösségi értékek megmentéséhez; bár ez a cél is tiszteletreméltó. A kötet üzenetet hordoz, nem csupán emlékezés. Annak üzenetét hordozza, hogy Hollókő sikerének nem végcélja a világörökségi cím. Ez csupán eszköz ahhoz, hogy értékeink se mentálisan, se fizikailag el ne pusztuljanak; hogy Hollókő öröksége hiteles, eredeti értékeket hordozó tartalom maradjon a jövő generációinak.

Recenzensként meggyőződése, hogy e rendkívül széles szakmai és társadalmi bázison megszületett 282 oldalas kötet hallat még magáról. Nem csak a hivatkozásokban köszön majd vissza. Úgy vélem, új gondolatokat ébreszt a vidékfejlesztő, a településmarketinges, a táj- és műemlékvédelmi, valamint számos további szakma területén.